

не володіли, існуючи окремо. Власне, це якості, що проявляються у спільній праці і можуть вважатися власне людськими. Таким чином, у колективній співпраці відбувається олюднення людини. Адже людина може бути собою тільки разом з іншими. Це стосується не тільки учнів, але й і вчителя. Вчитель не просто передає інформацію, пояснює чи веде за собою учнів, він дає їм самим вчитися і тому змушений вчитися ще більше, ніж учні. Вчитель повинен вчитися для того, щоб змінювати наявні умови освітньої справи не для учнів, а разом з ними. У такому контексті освіта постає процесом людської суб'єктивації, коли пізнання, спілкування або дослідження вимагають виявлення особистісного начала усіх його учасників. Але тоді і культурний зміст навчання і виховання повинен набувати значення їх повноправного суб'єкта. А це значить, що переміщення уваги у лідерстві з окремого індивідуума на учасників групи актуалізує можливості виявлення її розвиваючого потенціалу. У такому випадку лідерство здійснюється завдяки спроможності реалізувати у власній активності кожного члена команди спільний (суспільний) інтерес, тобто діяти як індивідуалізована універсальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Spero P. Discovering leadership in the early republic. Politics, ethics and change: The legacy of James MacGregor Burns. (ed.). G. Goethals R., D. Bradburn Edward Elgar Publishing, 2016.pp. 13–18

Міхно О. П.,

*доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
директор Педагогічного музею України,
головний науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського, Київ, Україна
amihno@ukr.net*

АВГУСТИН ВОЛОШИН (1874-1945): ВІД ШКІЛЬНОГО ВЧИТЕЛЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІДЕРА (ДО 150-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПЕДАГОГА, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА, ПРЕЗИДЕНТА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ, ГЕРОЯ УКРАЇНИ)

Анотація. У статті подано стислі біографічні відомості про А. Волошина, окреслено напрями його різнобічної діяльності. Аргументовано, що запорукою успішної політичної, економічної, педагогічної, видавничої, громадської та культурно-освітньої праці А. Волошина був його педагогічний талант. Акцентовано, що центральне місце в його творчій спадщині належить

проблемам навчання і виховання. Зроблено висновок, що формуванню А. Волошина-лідера сприяли родинне виховання, вплив визначних особистостей, ефективна діяльність у різних сферах, педагогічний хист, підтримка дружини та вроджений аналітичний розум.

Ключові слова: Августин Волошин, історія освіти, педагогічна біографістика, педагогічна персоналія, лідерство.

Abstract. The article provides brief biographical information about A. Voloshyn, outlines the directions of his multifaceted activities. It is argued that the key to the successful political, economic, pedagogical, publishing, social, cultural and educational work of A. Voloshyn was his pedagogical talent. It is emphasised that the central place in his creative heritage belongs to the problems of education and upbringing. It is concluded that the formation of A. Voloshyn as a leader was facilitated by family upbringing, the influence of prominent personalities, fruitful activity in various fields, pedagogical mastery, support of his wife and innate analytical mind.

Keywords: Avhustyn Voloshyn, history of education, pedagogical biography, pedagogical personality, leadership

*Все своє життя я працював як педагог.
Переконався я в тому, що наш народ є цілком
так інтелігентний, як і інші європейські народи,
і що лише гноблення робило його апатичним.*

Августин Волошин

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 21 грудня 2023 року № 3536-IX «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2024–2025 роках» 150 років з дня народження Августина Волошина відзначається на державному рівні. Його постать добре відома українцям завдяки численним публікаціям останніх років. Так, за підрахунками авторів монографії «Августин Волошин» М. Вегеша та С. Віднянського, упродовж 1990–2020 рр. українські історики, педагоги і філологи опублікували близько 2 тисяч наукових і науково-популярних праць, в яких простежили життєвий шлях і багатогранну спадщину А. Волошина [1, с. 456].

У текстах, а часто й у самих назвах публікацій, автори називають Августина Волошина лідером, додаючи до цієї визначальної характеристики такі означення, як духовний, авторитетний, національний, суспільно-політичний та ін. Що ж зробило його лідером? Якими лідерськими якостями він володів? Чим цікавився? Якими подіями позначений його шлях від шкільного вчителя до Президента Карпатської України? Перш ніж відповісти на ці питання, ознайомимося зі стислою біографічною довідкою про А. Волошина, яка буде вміщена в енциклопедичному біографічному словнику «Педагоги України» (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.). Словник побачить світ у 2025 р. у результаті виконання наукового дослідження «Педагогічна біографіка в

інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025) (науковий керівник – Л. Березівська), над яким працюють науковці відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського. Подаємо текст довідки.

Волошин Августин Іванович (Voloshyn Avhustyn Ivanovych) (17.03.1874, с. Келечин Хустського р-ну Закарпатської обл. – 19.07.1945, Москва) – президент Карпатської України, громадсько-політичний діяч, педагог, Герой України.

Закінчив Ужгородську гімназію (1892), далі студіював теологію у Пазманському університеті в Будапешті (не закінчив через хворобу). У 1893–96 рр. навчався в Ужгородському теологічному ліцеї. 1897 р. висвячений на священника, почав служити капеланом Цегольнянської Преображенської церкви в Ужгороді. 1900 р. закінчив Вищу педагогічну школу в Будапешті з дипломом викладача математики і фізики в середніх навчальних закладах. Викладач (з 1900), директор (1917–38) Учительської семінарії в Ужгороді.

Автор шкільних підручників з різних навчальних предметів, підручників для вчительських семінарій (загалом 42), методичних праць, ґрунтовних педагогічних статей, зокрема «Історія педагогіки для вчительських семінарій» (1923), «О соціальному вихованню» (1924), «Демократична шкільна система (до питання новелізації шкільних законів)» (1928), «Педагогічна психологія» (1932), «Методика народно-шкільного навчання» (1935), «Про шкільне право будучої української держави» (1942) та ін. У цих працях відображена позиція В. з питань утвердження української національної ідеї, наповнення національним змістом педагогічної теорії і практики. Педагогічні погляди В. сформувалися на ґрунті досягнень європейської педагогічної думки ХІХ-ХХ ст. Його педагогічну концепцію цілісно представлено в підручнику «Педагогіка і дидактика для вчительських семінарій» (1923, 1935), який має чотири розділи: «Загальна педагогіка», «Фізичне виховання», «Духовне виховання», «Дидактика». Автор підкреслює нерозривний зв'язок між навчанням і вихованням, особливу увагу приділяє процесові виховання, у центрі якого – вихователь, а також етапам цього процесу, його типам і формам, визначає п'ять основних чинників виховання: сім'ю, школу, державу, церкву і вихователя. У підручнику «Педагогічна методологія» (Прага, 1943) В. проаналізував методи навчання, виокремивши загальну і спеціальну методологію навчання; в останній виділив розділи про навчання релігії, мови, філософії, арифметики, природознавчих наук і прикладних дисциплін – співу й музики, малювання, ручної праці, фізкультури. Найвище ставив вивчення у школі рідної мови й літератури.

У 1920–39 рр. – один із керівників товариства «Просвіта» в Ужгороді, в 1930–38 рр. – почесний голова «Учительської громади», яку й організовував.

1937–38 рр. – очільник Педагогічного товариства Підкарпатської Русі.

З 1919 р. В. – політик. У 1923–38 рр. заснував і очолював Християнсько-народну партію Підкарпатської Русі. 15 березня 1939 р. обраний президентом Карпатської України, яку з 18 березня 1939 р. окупували угорські війська. Емігрував до Праги. Від 1939 р. – завідувач кафедри педагогіки, від 1945 р. – ректор Українського вільного університету.

У травні 1945 р. радянські спецслужби в Празі заарештували В., перевезли до Москви й там ув'язнили у Лефортівській тюрмі, згодом перевели до Бутирської, де після численних допитів, фізичних і моральних тортур помер від паралічу серця. Місце поховання невідоме.

Реабілітований 1991 р. Герой України (2002, посмертно).

Формат енциклопедичної біографічної довідки окреслює основні етапи життя й діяльності педагога й не дає змоги висвітлити його життєтворчість у всій повноті. Тож далі акцентуємо на тому, що не відображено у тексті довідки, але є важливим для розуміння Августина Волошина як лідера.

Вирішальну роль у вихованні та формуванні його світогляду відіграла сім'я. Отець Іван Волошин був побожною, скромною і розумною людиною. Сина він навчав сам за шкільними державними програмами. Після вивчення матеріалу за четвертий клас основної школи, батько повів Августина до Ужгорода на приймальний іспит до четвертого класу гімназії. Завжди слухняний хлопець на іспиті не відповів на жодне запитання. Повертаючись додому батько спитав сина, чому він мовчав. Хлопець сказав: «Бо я не хотів говорити по-мадярськи» [1, с. 86].

На становлення А. Волошина як лідера мали вплив й визначні особистості. Так, у 1920-х роках він мав тісні стосунки з митрополитом Галицьким Андреем Шептицьким (1865–1944), видатним релігійним, культурно-освітнім і громадсько-політичним діячем України, який неодноразова бував у Закарпатті й добре знав про релігійну та політичну ситуацію в краї [1, с. 105]. Значний вплив справили на А. Волошина й гуманістичні праці та державотворча діяльність іншого його сучасника – президента Чехо-Словаччини Томаша Гарріга Масарика (1850–1937).

Найбільш плідним у житті Августина Волошина був період 1900–1938 рр. Саме в ці роки він зарекомендував себе як видатний педагог, видавець книг, газет і журналів, активний просвітник і громадський діяч, чудовий господарник і визначний політик, утворивши власну партію і представляючи інтереси виборців у Чехословацькому парламенті. Вся ця різнобічна діяльність була спрямована на благо свого народу, і завдяки їй він здобув величезний авторитет. Стисло схарактеризуємо зазначені вище напрями діяльності А. Волошина, адже саме їх органічне поєднання, на нашу думку, і зробило його лідером.

Видавець. Окрім написання й видання підручників (як правило, власним коштом), редагування і співпраці з газетами «Наука», «Свобода» і «Нова свобода», Августин Волошин був також одним із засновників і співпрацівників тижневика «Русин» (1920–21) і щоденної газети «Русин» (1923), які виходили в Ужгороді, входив до редакційних комітетів і дописував до газети «Українське слово» (1923–38), журналів «Підкарпатська Русь» (1923–38), «Кооператива» (1921–24), «Учительський голос» (1929–39), «Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді» (1922–38). За його редакцією в Ужгороді виходив щомісячний популярно-релігійний щорічний календар «Місяцеслов» (1901–21), який виконував роль літературного альманаху, та щомісячний журнал «Благовісник» [1, с. 126]. В його власних кореспонденціях, замальовках, статтях, популярних науково-практичних порадах переважав морально-повчальний аспект, він виступав просвітителем свого народу, вчив його добру й праці, прищеплював йому високі релігійні і громадські принципи життя [4].

Тематика публікацій А. Волошина у пресі дуже різноманітна, причому деякі статті й сьогодні читаються з великим інтересом. Наприклад, у 1933 р. у газеті «Свобода» з'явилася стаття «Наш прапор», яка цікава не лише тим, що йдеться про історію і значення українського національного прапора, а й своїм виховним впливом: «Наш синьо-жовтий прапор є символом наших найсвятіших ідей, наших найглибших засад і почувань, є нашою програмою. Барва синя, підносить нашу думку к ясному небу, в той Божий світ, де буває Отець всіх народів і пригадує нам вічний ідеал царства божого. А жовта барва розносить наші взори по нашим золотим нивам, по нашій рідній землі, де жили наші предки і де жиємо днесь ми самі... Синя барва спрямовує наші серця і уми до ідеалу людського життя, а жовта фарба напминає нас на наслідування ідеалів народних... Піднісіть високо наш прапор... не позволіть ніколи щоби вороги зневажали його! Не забудьте, що вороги прапора суть ворогами самого народу» [2].

Просвітник і громадський діяч. Як один із засновників і керівників Товариства «Просвіта» в Закарпатті А. Волошин сприяв тому, що впродовж 1920–37 рр. товариство видало 150 художніх творів і науково-популярних книг для народу загальним накладом 450 тис. примірників. Цей приклад самопожертви членів «Просвіти» в ім'я освіти, науки і культури краю інакше ніж подвигом назвати неможливо, а результати цієї роботи лягли в основу тих духовних змагань, які завершилися 1939 року проголошенням незалежної держави – Карпатської України. А. Волошин був почесним головою товариства «Учительська Громада» (1930–38), кількість членів якого постійно збільшувалась, зокрема й завдяки йому. Так, якщо в 1930 р. «Учительська Громада» нараховувала 220 членів, то в 1938 р. – 1631. Він також був одним з організаторів і керівників «Педагогічного Товариства

Підкарпатської Русі». Наприкінці 1930-х років, у період існування Карпатської України, в усіх районах, де проживало українське населення, діяли українські школи, і А. Волошин відіграв у цьому значну роль. Окрім значної громадської діяльності, що вимагала організаторської енергії, він працював і звичайним педагогом, вихователем, часто виступав із лекціями в учительській семінарії, на міських мітингах, в будинку «Просвіти» тощо.

Господарник. Августин Волошин розумів, що незалежність кожного народу залежить від економічно-господарської самостійності. Тому він був ініціатором створення, а почасти і керівником численних спілок, товариств, фабрик, сприяв створенню та роботі кооперативів, заснував «Крайовий Кооперативний Союз» (1920), обирався його головою. Велика заслуга А. Волошина полягає також і в тому, що він у 1920 р. заснував «Підкарпатський банк», першу всенародну кредитну установу, яку очолював, а також багато інших економічних установ і підприємств: фабрику виливання дзвонів «Акорд», фабрику свічок «Геліос», керамічну фабрику «Керамос», фабрику сірників «Руські сірники», протипожежне страхове товариство «Бескид» в Ужгороді та ін. [1, с. 141].

Політик. Августин Волошин належав до впливових політиків краю, який протягом усього міжвоєнного періоду дотримувався прочехословацької орієнтації. Він був причетний до всіх головних політичних подій в історії Закарпаття починаючи з 1918 р., а з жовтня 1938 р. по березень 1939 р. був провідним політичним і державним діячем краю під час розбудови Карпато-Української держави.

У всі цій багатогранній діяльності його порадицею й помічницею була дружина – Ірина Петрик (Волошин) (1878–1936), донька викладача ужгородської гімназії. Подружжя не мало дітей, тож опікувалося приватним сиротинцем, де виховували понад двадцять дітей. У 1933 р. Ірина й Августин Волошини передали під сиротинець свій власний будинок [1, с. 96, 100].

Відзначимо й такі лідерські якості А. Волошина, як прозірливість і гострий аналітичний розум. Як державник, усвідомлюючи облудність комуністичних ідей і розвінчуючи радянську пропаганду, він у праці «Про шкільне право будучої Української держави» (1942) пише: «Взагалі система комунізму вбила в людях ідейність і понизила до нечуваної перед тим міри і саму продукцію. Багата земля України зажила за радянської системи роки голоду, що винищив мільйони населення. Колективні господарства витворили нові типи безправних і голодуючих рабів... Уряди Советів вибудували славу на весь світ над Дніпром електричну гідроцентралу, поставили великі фабрики на вироблення літаків, панцерних возів і т.д.; тим своїм поступом і хваляться, але правдивим є лише поступ культури, а техніка є лиш частина культури, яка і за свої досяги дякує

духовності людини; ця духовність проявляється в науках, в мистецтві, в цивілізації, а передовсім в моральності. Два протилежні приклади Америка і Советія показують, що головною умовою культурного поступу є свобода культурної праці. Як повітря є конечно потрібне для дихання, так і свобода до вільного відсвіжування кровообігу культури» [3, с. 12–13]. Ці думки надзвичайно актуально звучать і сьогодні, коли в Україні активізувалися процеси деколонізації і декомунізації. На нашу думку, міркування А. Волошина щодо облудності комуністичних ідей та значущості культури у поступі суспільства можна використати для обґрунтування теоретичних контурів деколоніального підходу в українській педагогічній біографістиці.

Запорукою успішної політичної, економічної, педагогічної, видавничої, громадської та культурно-освітньої праці А. Волошина вважаємо те, що підґрунтям і рушієм усіх цих напрямів діяльності був його педагогічний талент, знання людської психіки, вміння цінувати людей, переконувати, пояснювати і спонукати до дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин : Монографія / Видання п'яте, доопрацьоване і змінене. Ужгород-Київ: РІК-У, Інститут історії України НАН України, 2022. 512 с.
2. Волошин А. Наш прапор. Свобода. 1933. 27 липня.
3. Волошин А. Про шкільне право будучої Української Держави. Прага, 1942. 16 с.
4. Мишанич О., Чучка П. Августин Волошин (1874–1945). Августин Волошин. Твори. Ужгород, 1995. С.8

Отич О. М.,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу взаємодії вищої освіти та ринку праці
Інституту вищої освіти НАПН України
ndi-direktor@ukr.net*

ЛІДЕРСТВО І ЖИТТЄВА УСПІШНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Проблеми лідерства і життєвої успішності розглядаються у контексті теорій соціального управління, психології груп, діалектичної теорії конфлікту та духовно-морального розвитку особистості.

Ключові слова: лідерство, лідер, особистість, успіх, успішність, соціально-економічний і духовно-моральний виміри життєвого успіху.

The problems of leadership and success in life are considered in the context of theories of social management, psychology of groups, dialectical theory of conflict, spiritual and moral development of the personality.